

K R I G O C F R E D

4. oktober 1944.

Derson en i dag ga seg til å spørre folk rundt omkring i Europas land om hvorfor de tross alt er villige til å bære de ofre som krigen legger på dem, ville en sikkert få mange forskjellige svar. Men ett av dem ville utvilsomt bli: fordi vi vil ha et fritt, demokratisk styresett istedenfor et nazistisk voldsdiktatur. Svaret er ikke på noen måte uttømmende som en objektiv historisk forklaring på hvorfor folkene er tvunget inn i denne blodige krigen, og gjør det svinearbeid som krigen alltid er. Denokratiet er den fane de vestallierte fører krigen under, men like lite som ethvert annet slå ord avdekker den de dypere årsaker av økonomisk og politisk natur som er årsaken til katastrofen. Men så ufullkommen som svaret er, gir det likevel noe vesentlig: den frihet og de rettigheter som vårt førkrigsdemokrati ga - eller i hvert fall stilte opp som mål - viste seg, da naziterroren truet, å bety noe for hvert enkelt menneske. Man tok kampen opp for verdier som man så å si hadde fått i vuggegave og som man betraktet som helt selvfølgelige.

Det er ikke første gangen demokratiet tjener som fane i krig. Også genrasjonen før vår - den som ble desimert på slagmærken i forrige verdenskrig - fikk høre at den nattet blø for demokratiets sak. De som fikk oppleve etterkrigstiden, med arbeidsløshet og annen elendighet, var neppe imponert over resultatet av sin innsats. Vi må sørge for at de ofre som denne krigen koster, ikke bringes for at vi skal få nøyaktig de samme tilstander tilbake.

Allerede nå, før krigen er avsluttet, er det forresten en sterk vilje til å rydde vekk mange av de mangler som heftet ved vårt styre før krigen. Kritikken mot demokratiet er gått side om side med kampen for demokratiet. Det er så langt fra noen svakhet som tvert imot en styrke at vi er klar oven de svake sidene, og vil skape noe annet og bedre enn det vi hadde. Demokratiet i førkriegsform er blitt noe av et historisk begrep. Ordet har fått en annen og mer utvidet betydning enn den som hittil har vært gjengs.

Det politiske demokrati har vært kjempet fram i det 19. århundre. Borgerskapet, tredjestanden, var den klasse som først og fremst brøt ned alle overleverte hindringer som sto i dens vei. Men dette ga andre samfunnklasser muligheter for å vinne politisk innflytelse. I alle land, og ikke minst her i Norge, klarte de brede befolkningslag, arbeidere og bønder, gjennom seig kamp å tilkjempe seg politisk likestilling på det ene området etter det andre. Gjennom februarrevolusjonen i Frankrike og thraniterbevegelsen i Norge tok arbeiderne kampen opp for et fullständig politisk demokrati. Også det russiske bolsjevikparti hadde fra 90-årene et klart og tydelig demokratisk program. (Det var først en tapt krig og et helt igjennom korrupt styre som ga bolsjevikene høye til å gripe den hele samfunnsmakten.) I Frankrike og England var ordet demokrat lenge ensbetydende med revolusjonær eller jakobiner. Årsaken til det var lett å se: sammen med kravet om større politisk frihet gikk kravet om større økonomisk likhet. Jo mer utviklet demokratiet ble, desto større muligheter åpnet det seg for arbeiderklassens kamp på det økonomiske området. Derfor har arbeiderklassen alltid vært interessert i den videst mulige form for demokrati.

De rettigheter som det politiske demokrati ga, likhet for loven, frie valytrings-, presse-, og forsamlingsfrihet, betydder imidlertid ikke det samme for de økonomisk dårlig stilte som for overklassen. Anatole Frances berømte sentens rommer ikke så lite av en sannhet: "Lovens majeстетiske likhet forbryter den rike som den fattige å tigge i gatene, å sove under broene eller å stjæle brød." Demokratiet ga trykkesfrihet, men mulighetene for å utnytte den var temmelig sterkt begrenset av at det trengtes stor kapital for å starte et trykkeriforetagende. I Sverige f.eks. hadde de borgerlige avisene et daglig opplag på 2 1/4 mill. eksemplarer, mens samtlige arbeideraviser (sosial-demokratiske, kommunistiske og syndikalistiske) bare nådde opp i

450 000 eksemplarer. Næt tilsvarende var sikkert forholdet her hjemme også uten at vi har eksakte tall. - Punkt for punkt kunne en på denne måten vise at det demokrati vi hadde i mange deler var et formelt demokrati.

Likevel er det ikke på det politiske området den alvorligste kritikken mot vårt førkriegsdemokrati kan reises. Den viktigste innvending var at det rådde økonomiske og sociale risforhold i stortunet som man tilsynelatende sto rådvill overfor. Det var dette som ga nazisatsjonen gjenklang da den brukte det som middel til å dømme selve den demokratiske styrlingsform fra livet. Fra radikalt høi har man alltid krevd at disse spørsmål må komme i første rekke, og det er nå blitt et alminnelig krav at de må løses. Kretser som tidligere ønsket r.eks. arbeidsløsheten for å være umulig å avskaffe, like umulig som å avvende en naturulykke, betrakter det som hevet over diskusjon at den ikke skal finnes etter krigen. Det står til oss å sørge for at dette ikke bare blir vakre talenter under krigen, men at også området blir løst, selv om det skal kreve mytgdende endringer i eiendomsforholdene. Og vår kritikk må ikke bare mål på et såkalt forhold som arbeidsløsheten. Vi har ikke lov til å mangle for folk brent sett har nådd en levestandard som svarer til de rike muligheter som vår moderne teknikk gir. Vi må nå fram til en mere rettferdig fordeling av godene, slik at alle får starte på like linje og få samme tilgang til å utnytte de evner og muligheter som de har. Vi må klare å bygge opp ikke bare et folkestyre i videste forstand, men også det som er den viktigste forutsetningen for det: et økonomisk og sosialt demokrati. Klarer vi ikke det, kan vi i sjøn risikere at samfundsmakten blir lagt i hendene på sterke menn. Nazismen vokste fram nettopp av slik misforhold, og det er en farlig feilvurdering å se på den bare som et tysk anliggende, som er ute av verden i og med Tysklands nederlag. Under nye kriser kunne det bli nødvendig for herskende lag i andre land å gripe til tilsvarende barbariske midler for å opprettholde en urettferdig eiendomsfordeling.

Ingen kan lenger avfeie dette ned at det er kommunistpropaganda. Det er mange ledende menn, som så lang fra er kommunister, som under krigen har fått öynene opp for at en må gripe til radikale midler for å løse spørsmålene. Lederen for det britiske Common-Wealth-partiet, sir Richard Acland, forutsa (ifølge telegram til TT fra Reuter 5. februar 1944) en revolusjon i Storbritannia innen 10 år. "Det tilkommer oss selv å bestemme om det skal bli en revolusjon i våre sinn eller på gatene. Selv om alle regjeringens planer etter krigen settes i verk, kommer landets rikdommer fremdeles til å ligge i hendene på et lite fåtall rike, og det kommer fremdeles til å finnes et stort antall arbeidsløse." - Det er ingen som vil slå vrak på de verdier som det politiske demokrati representerer. Men vi kan ikke stanse ved det som var oppnådd. Økonomiske og politiske landevinnninger for det store flertall har alltid betydd at et mindretalls særinteresser må vike. Det er i beste overensstemmelse med sann demokratisk ånd.

v v v

Den russiske dagspressen.

Før krigsutbruddet var de tre viktigst avisene i Sovjetunionen Pravda (Sannheten), Izvestija (Underretningene) og Ekonomitjeskaja Zjiznj (Det økonomiske livet). Det er karakteristisk at mens de to førstnevnte urskikkelig har beholdt sin stilling under krigen, så har den tredje av disse avisene, planhusholdningens organ, fått overlate sin plass til Krasnaja Zvezda (Den røde stjerne), den avis som sto i første rekke blant arméens avisar, og som har fått sitt navn etter den røde stjerne i rødearmistenes bue.

Krasnaja Zvezda var opprindelig beregnet på de høyere offiserer, og har alltid stått på et høyt politisk nivå. Under krigen har imidlertid avisene - uten derfor å gi avkall på sin høye standard - begynt å henverne seg til et større publikum. Dets krigskorrespondenter ved frontene sender fargerike

skildringer som er egnet til å styrke hatet mot fienden og inspirere til nye anstrengelser for forsvaret. Den berømte russiske forfatteren Ilja Ehrenburg er avisens mest populære reporter. På tross av at han ikke er partimedlem, nyter han høy anseelse i Sovjet. Han er landets best betalte journalist, og har fått de høyeste utmerkelser, Leninordnen og Stalinsprisen.

Krasnaja Zvezda, som ble grunnlagt omkring 1930, er en forholdsvis ny publikasjon. I sammenlikning med den kan Pravda, partiets offisielle organ, se tilbake på en lang og forløpende tradisjon. Dens historie løper ved siden av partiets. Det første nummeret kom ut i Petersburg 5. mai 1912, og et par år senere begynte en å høytidelig holde denne dag. Nå er Pressens dag en av de store festdager i Sovjetunionen.

De fleste av de store revolusjonære har vært medarbeidere i Pravda. Fra Sveits og Paris sendte Lenin artikler som oppmuntret partivennene og ga dem organisatoriske anvisninger. De som var tilbake i Russland, måtte arbeide under ulike pseudonymer og svevde i stadig livsfare. Under partiets illegale periode, ble det tydelig at avisen utgjorde forutsetningen for partiets eksistens og utvikling. Stalin var en kort tid Pravdas sjefredaktør. Han opphørte siden ikke å ta personlig del og kontrollere arbeidet. Først etter krigsutbruddet skaffet han seg en stedfortræder til denne funksjon.

Liksom den øvrige delen av den russiske dagspressen inneholder Pravda ikke noen sensasjonsartikler, forbrytelser og skandaler nevnes i høyden på siste siden i form av ordrette utdrag av politirapportene. De sjeldne annonsene stammer mest fra de statlige foretagender som vil ha arbeidskraft. Familieannonser forekommer ikke. Av og til kan en se en dödsannonse. Det er et kollektiv som på denne måten hedrer en død arbeider eller leder. En har ingen interesse av å more leserne. Annekdoter og vitser forekommer ikke, derimot iblant politiske karikaturer som alltid er rettet mot fascismen.

Izvestija er regjeringens offisielle organ. Det neste som kan sies om Pravda, gjelder også for Izvestija. Men på enkelte punkter finner en ulikheter. De innenrikspolitiske spørsmålene behandles ikke utelukkende fra partiets standpunkt. En anlegger et praktisk syn på tingene. Skjønt avisen har en uhørt stor lesekrets og er spredt over hele Sovjetunionen, synes den nærmest å henvende seg til de ikke partislutne tjenestemenn og til de intellektuelle. Det er karakteristisk at Izvestijas populæreste sjefsredaktør I. Stepanov, som etter sin død fikk en grav ved Kremls mur, var en historisk og litterært interessert vitenskapsmann og ikke politiker. Izvestija utmerker seg blant annet ved sine populærvitenskapelige artikler og sin fre. tid til annen tilbakevendende litterturside.

I utenrikspolitiske spørsmål er Pravda betydelig mere djerv og likefram enn Izvestija. Det var Pravda som lanserte ryktet om "separatfråden" i Kairo, og den gikk til angrep på Wendell Wilkie og Hearstpressen. Avisen kan publisere slike artikler nettopp fordi den er partiets og ikke regjeringens talerør, og fordi dens rolle på utenrikspolitikkens område således er underordnet. Når derimot Izvestija har noe på hjertet, taler den med regjeringens hele autoritet og dens ord veier tungt. Izvestija kan en derfor tydelig avlese den utenrikspolitiske kurser.

V V V

Er de tyske nazister antinazister?

Evening News skriver i en leder 18. september:

"Korrespondenter ved den amerikanske 1. armes fortropper forteller hvorledes den tyske sivilbefolkning reagerer på deres framrykning inn i Riket. Etter at den første frykt har lagt seg, smelter ansiktene til Fritzene og Gretene til snil. De kommer ned frukt til soldatene våre. En ser dem her og der gjøre V-tegnet. Vi må vente å møte slike foretakser i forskjellige former etter som vår invasjon inn i Tyskland skrider fram. Det er i virkeligheten meget mulig at vi vil ha den største vanskelighet med å finne noen nazister når vi rykker inn i Berchtesgaden. Vi kommer sannsynligvis til våre store overraskelser/åt prætmakerne i ølstuene, er desperate antinazister".

Hvordan kommer krigen til å slutte?

En tysk emigrant i Sverige - tidligere en kjent sosialdemokratisk rildagsmann - har under pseudonymet Peter Michel skrevet en bok med titelen: "Den tyske hærfronten". "Kjernen" har gitt et utførlig referat av boken. Vi skal gjengi et par avsnitt hvor Michel vurderer sjansene for et indre rør i Tyskland.

Michel tror ikke på noe indre tysk sammenbrudd, hverken på heimefronten eller på krigsfronten. Han skildrer imidlertid nazistiske terrororganisasjoner, deres festninger i storbyene, deres beväpning, spionasjen osv. Knetroppene i SS og Gestapo og likeledes mange partimedlemmer er skyldig i mange forbrytelser at de vil følge Hitler til siste stund. For disse følger Tysklands skjebne likegyldig. Det det gjelder om for dem, er å holde seg så lenge som mulig - for akkurat så lenge kan de regne med å leve. Det er mulig at noen av dem også klynger seg til håpet om det mirakel som Göbbels stadig har skrevet om, miraklet som "5 minutter over 12" skal venn krigslykken.

Michel mener at det store flertall av tyskere ønsker at Hitler skal styrtet gjennom et opprør, slik at landet kan få fred, men ingen våger å løse klarer å organisere opprøret. Mange setter sitt håp til at generalen skal lage et kupp etter mønster av Badoglio, men et slikt kupp ville utvisst føre til at SS begynte borgerkrieg. Det ville bety Tysklands militær sammenbrudd, og generalene ville ikke pita seg ansvaret for noe slikt. Bare hvis offiserene ved fronten søker kontakt ned de misfornøyde hjenne, vil et kupp fra den utløse en virkelig revolusjon. Folket vil da komme til å frata offiserskasten dens privilegier og herskerstilling. Det er neppe sannsynlig at offiserene, som for en stor del er medskyldige i den nazistiske maktovertagelsen og i krigsforbrytelserne, frivillig vil ofre sine privilegier. Soldatene er reddere for naziterroren, som ikke bare retter seg mot dem, men også mot deres familier. "Sålenge frykten for terroren enda består" skriver Michel, "kommer de fleste soldater til å kjempe seigt".

Den tyske storkapital finansierte Hitlers propaganda og hjalp ham ved maktovertagelsen. Det er ingen tvil om at helt til krigslykken vendte sørde de store kapitalister vært tilfreds med naziregimet som ikke har fortatt noe for å innskrenke deres herskerstilling innenfor næringslivet, mindre imot trykket lønningene, forlenget arbeidstiden og latt selskapene beholde retten til uinnskrenket utdeling av utbyttet. Ganske visst er det under krigen vedtatt en bestemmelse om at uthytten ikke skal overstige 5% av aksjekapitalen, men samtidig fikk selskapene rett til å "utvanne" kapitalen ved å utstede ubegrensede mengder friaksjer. Bestemmelsen skal altså bare tjene til å skjule de store dividender under krigen. Alle ledende nazister har godt betalte stillinger i direksjonene, eller store aksjeter, og er derfor interessert i storkapitalens privilegerte stilling. Ikke et eneste storforetagende er gjort til statsbedrift av nazistene, tvert imot er statsforetagender for en stor del blitt omdannet til private selskaper. Nazistene har höytidelig lovet å opphøre med alle inngrepp i det kapitalistiske næringsliv etter krigen.

Nest etter de ledende nazister er det ingen som er mere interessert at Hitler blir ved makten enn nettopp storindustriens og bankenes menn. De har under krigen måttet avstå en stor del av sine krigsgevinster som tvangslån til staten, og regner neppe med å få anerkjent denne gjeld under et nytt regime. (Det er forresten ikke så sikkert - Weimarrepublikken betalte de avsatte fyrster enorme erstatninger.) Selvsagt ville storkapitalen gjerne svikte Hitler hvis en kunne sikre Tyskland en kompromisfred og selv bli sittende ved makten. Men en slik fred er etter forfatterens mening utelukket. Næringslivets ledende menn vil neppe gjøre noe aktivt for å kvitte seg med Hitler. De har i hvert fall støttet ham hittil.

Trykkesfriheten i Sverige.

Trykkesfriheten er en av demokratiets grunnpillarer, og vårt naboland Sverige er som kjent et demokratisk land. Det har imidlertid vært så sent med den svenske trykkesfriheten under krigen, i allfall overfor aksenaktene.

I den kritiske tiden, da Nazi-Tyskland i sitt steriløp mot verdenshverd dømmet knuste den ene motstander etter den andre, var det også i Sverige store og høyreiste pressemenn som uten forbhold gikk inn for demokratiets salg og som mente sine landsmenn til motstand og kamp mot naziundertrykkerne uten tanke på personlig risiko. Menn som Terugny Seegerstedt, Ture Nerman, Bo Enander, Eivind Johnson og Torsten Tegnér er kjent og aktet over hele Norden for sin uforferdede og konsekvente kamp for frihetens sak. De fikk imidlertid ikke takk for sin innsats. Tyskland og dets vasallar måtte ikke fornærmes i deres selersmarsj, og de avisene som skrev noe "stårrende" mot disse land, ble straks konfiskert eller fikk transportforbud. På samme tid dukket det opp del ytterst skurle presseforetagender, som uten innripen fra myndighetenes side åpnet en voldsen hotskampanje mot de allierte. Det er senere brukt på det rene at en del av disse foretagender ble finansiert med tyske subsidier.

Regjeringers sensur har imidlertid ikke bare omfattet aviser, men også bøker. Forlaget Trots Alt! utga således den polske regjerings hvitehøvdinges tyske skjenselsgjerninger i Polen, "Polens Martyrium". Dagen etter ble den beslaglagt. Men av et opplag på 2000 falt bare vel et dusin eksemplarer i politiets hender. Resten var revet bort av et publikum som nok ante at myndighetenes hånd ikke var langt unna.

Ved siden av den offisielle sensur har det også vært en temmelig streng boksensur fra den svenske forlagskapital. Når en utenlandsk bok ble ansett som "farlig", sørget alltid et av de store svenska forlagene for å kjøpe forlagsretten til boken, og den kom derfor aldri ut. Verst har det "ikke-artistiske" forlag Bonnier vært. Dette forlaget har passet på som en smed for å hindre at noen "ikke-artistisk" litteratur skulle komme ut i Sverige.

Bonnier kjøpte således forlagsretten til Nordahl Griegs "Ung må verden ennå være", som kom ut i 1938. Men den er ennå ikke kommet ut på svensk. Samme forlag kjøpte også retten til Martin Andersen Nexøs bøker. Derfor er det i dag nesten uråd å finne et eksemplar av Nexø igjen i bokhandelen. André Malraux' bok "Håpet", som handler om bergerkrigen i Spania og er et mesterverk i den antinazistiske litteraturen, ligger ennå i svensk manuskript hos Bonnier, til tross for at boken kom ut på originalspråket i 1938. Og I nazie Silenes mektige roman "Brød og vin", som handler om den underjordiske kommunistiske bevegelse i Italia, kom lenge etter Mussolinis fall, da det var blitt en lukrativ affære å skrive stygt om Mussolini. För hadde det nærligg ikke vært tillatt av utenrikspolitiske grunner. På samme måten er det med den tyske nazismen. Etter rysernes store seire i Øst, kom det en ren fløibølge av litteratur om Tysklands nære sammenbrudd, skrevet av Berlinkorrespondentene til de svenska storbladene som i begynnelsen av krigen var overbevist om Tysklands seier.

Den russiske litteraturen har de svenska forlagene aldri vist noen større interesse for. Men i dag er signalene endret, og nå slåss de om enerett til å gi ut sovjetlitteratur.

vv V vv

Hva krigen har kostet Frankrike.

Ifølge opplysnings i Göteborgsposten tapte Frankrike 135 000 mann under krigen 1939-40. Nesten 1,2 millioner franskmenn befinner seg i tysk fengenskap. 1/2 million er deportert til tvangsarbeid, 50 000 er henrettet som gisler, og 100 000 befinner seg i Tyskland i fengsler og konsentrasjonsleirer. 1 million barn er sultet i hjel, og fødselstallet er sunket med 33 %.

Krigsalmanakk. Uken 27.sept.til 3.okt.

27. sept. Russene inntatt den polske by Turka, 20 km fra den slovakiske grense. Havnbyen Hainisch i Estland befridd.

43 tyske jagerfly skutt ned over Nederland. 7 allierte fly gikk tapt. Ny belgisk regjering dannet: 7 katolikker, 5 sosialister, 3 liberale, 2 kommunister og 2 partilöse.

Alliert landgang i Albania for i samarbeid med partisanene å avskjære den tyske retrett fra Balkan.

28. sept. Churchills tale i tall: Under felttoget i vest har tyskerne tapt 200 tusen mann i sårede og drepte, 1/2 million fanger. 200 tusen tyskere står i fare for å bli omringet i befestningene ved den nederlandske kyst. Förste invasionsdag ble 1/4 million mann landsatt. Etter 20 dager var 1 million satt i land. Nå er det mellom 2 og 3 million allierte tropper i vest. Storbritania har 2/5 av troppene og har mistet 90 tusen mann i drepte, sårede og fanger. Amerikanernes tap er 145 tusen mann. Den 14. britiske arme i Burma har tapt 40 tusen mann, mens 232 tuden har vært syke. Tyskerne har 27 divisjoner i Italia.

29. sept. Kilen i Nederland enkelte steder 65 km bred. Sterke tyske motangrep mot "korridoren". 1. luftbårne divisjon ved Arnhem tildels overgitt seg, til dels trukket tilbake over Lek.

Siden 30. august har 3. amerikanske stillehavsflate senket 519 skip og ødelagt 1014 japanske fly.

Avtale mellom 8 ledende skipsfartsnasjoner, deriblant Norge, om at tonnasjen først og fremst skal disponeres til krigsformål inntil 6 måneder etter at Japan er slått.

Øst Argentina vil stenge sine grenser for krigsförbryterne.

30. sept. Hele Estland ryddet for tyskere, unntattøyene Dagö og Ösel. På 9 dager er 30 tusen tyskere drept i Estland, mens 15 tusen er tatt tilfange. Russene nærmer seg Riga i to kolonner, en fra nord og en fra øst. - General Bor utnevnt til ny överstkommanderende for de polske styrker istedetfor den russiskfionitlige general Sosnkowsky.

Allierte står 7 km fra Hertogenbosch i Nederland. 31 tyske fly skutt ned, 4 allierte gått tapt.

Amerikanerne okkupert ytterligere 3 øyer i Palauarkiparet, og har således herredømmet over 5 avøyene.

1. okt. Calais inntatt av kanadiske styrker. De siste langtrekkende kanoner ved Kanalkysten uskadligjort. - Dunkerque er tyskernes siste støttepunkt ved kanalkysten. Den tyske besetning anslås til 15 tusen mann.

Sterke russiske styrker gått over Donau nær Jernporten. Rensket 50 km av bredden. Gyula i Ungarn inntatt.

2. okt. Finnene har fordrevet tyskerne fra 30 tusen kvadratkilometer finsk jord. Mesteparten av Torneo ved svenskegrensen på finske hender. - Tyskerne opprettet "fri" finsk radiostasjon. Sprek lögnaaktige rykter. På Vestfronten har 1. am. arme åpnet nytt angrep mot et punkt i Siegfriedlinjen. Stor innsats av fly og artilleri.

3. okt. Den amerikanske 1. arme kjemper rundt byen Merkstein. (øst for Aachen) Arseen har satt over elven Wurm og brutt jernbanelinjen mellom Aachen og Düsseldorf. Det britiske framspring gjennom Nederland utvider seg. Mosquitos beskjöt inatt 51 jernbanetog i Tyskland. Andre britiske fly bombarderte Braunschweig. Ingen britiske fly gikk tapt. 1200 tunge amerikanske bombe-fly eskortert av jagere angrep Kassel, Köln og Hamm i natt. Amerikanske tap 12 bombefly og 7 jagere.

Russiske styrker har brutt gjennom tyskernes ytre forsvarslinjer rundt Riga. I Varsjava har det vært liten kampvirksomhet siste døgn. Sivilbefolkningsen evakuerer etter avtale mellom tyskerne og det polske Røde Kors.

Finske styrker rykker fram mot Revaniemi som hele tiden har vært tyskernes hovedkvarter i Finland. Tyskerne melder at 4 generaler til er fallt. og sammen er 122 tyske generaler fallt eller fanget siden sommeroffensiven tek ti